

4° Don. 8-853

Frommann

317

OBSERVATIONES SVPER SANCTIORI DOCTRINA
NOSTRIS PRAESERTIM TEMPORIBVS
ACCOMMODATAE

QVARVM

SECTIONEM PRIMAM SVPER

THEOLOGIA IN GENERE

SVB

PRAESIDIO

D. ERH. ANDR. FROMMANNI

SS. TEOL. ET LL. ORR. P. P. O. ILL. GYMN. DIR
ET CONSIST. DVICAL. CONSILIARI

A. D. XIII. DECEMBRIS A. C. MD CCLXVIII

ET DEINCEPS

IN COLLEGIO ACAD. CASIMIRIANO

AD DISPVTANDVM PROPONVNT

FRID. AVG. HARTMANN | ANDR. PETR. de PERG

COBVRGENSIS

CVLMBACENSIS

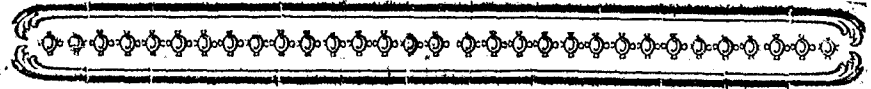
IO. PAVL. SCHVLTHESIVS | IO. CHR. HENR. KREIL

FECHA - COBVRG.

DROSSENFELDA - BARVTH

COBVRGI

LITTERIS FINDEISENIANIS

PROOEMIUM.

Quum studium Auditorum nostrorum, ingenio virtuteque praestantiorum, materiam postularret, in qua vtiliter versari seque disputando exercere posset: prima mihi cogitatio de obseruationibus super sanctiori doctrina edendis iniecta est, quarum primum specimen in praesenti exhibeo, alia, secundum ordinem Locorum Theologicorum, posthac, Deo adiuuante, impigre propositurus, quoad disputantium seruore me non destitui sentiam. Quod institutum non dubito quin aequis iudicibus, si nulla de causa alia, at consilii certe, quo susceptum est, probitate se fit commendaturum; quare longiori excusationis praefatione nihil opus esse videtur. Vnum illud Lectores monendum duco, vt in eo ne offendantur, quod obseruationes in Theologiam afferendas nostris praesertim temporibus accommodare me velle ostendi, neue eam rem secus, atque sentio, interpretentur. Neque enim in eorum numero Theologorum, qui nostra aetate multi sunt, haberi cupio, qui vniuerse negent nostrorum temporum lucem maiorum dogmata ferre posse, atque adeo saeculo versute inseruientes, quae huius fastidium repudiet, aut omnino taceri, aut ita molliri immutarique iubeant, vt religioni prudentum, qui videri volunt, quicquid est disciplinae theologiae accommodetur, atque ita instituat, vt magis ad pacem inter disidentes conciliandam, quam alendam discordiam faciat. Quae

Universitäts-
Bibliothek
München

30

quidem Theologiae, in praecipuis capitibus suis, ad nostram aetatem, corruptelis religionis plenissimam, accommodatio quid quae-so aliud est, nisi turpis bonae causae vel desertio, vel proditio? Quam non ipsam modo, sed vel leuissimam etiam eius suspicionem longe a me abesse cupio. Itaque non Theologiam, sed meas super illa observationes qualescunque, nostris temporibus accommodare studebo; quo quid significare velim, nemini, qui de sanctioris disciplinae, quae nunc est, conditione recte iudicare queat, obscurum esse poterit. Nimirum sunt nonnulla, quae tum ad dogmata ipsa, tum ad illorum probationes spectant, a recentioribus interpretationis Scr. S. aliarumque literarum subsidiis probe instructis, accuratius definita, explicata atque tradita; neque enim credibile est, aucto literarum omnium lumine, in vna Theologia maiorum industriam nihil reliquisse, quod exornari illustrariue queat. Haec igitur digna sunt, quae magis vulgentur et in plurium notitiam veniant. Contra ea sunt, quae olim bene recteque dicta, a posteriorum vel errore perueri, vel ambitione reprehendi ac reijci coeperunt, suis perperam cogitatis in eorum loco repositis; in quibus, ne incauti decipiamur, admonitione opus est. Denique post *Schomerum*, *Grapium*, *Foertschium*, recentiorum controuersiarum theologiarum scriptores, de multis variisque rebus in hoc genere disceptatum fuit; de quibus sententiam dicere nemini incorrupte iudicanti non liberum esse debet. In hisce talibus igitur versabuntur observationes nostrae nostris temporibus accommodatae, de quibus ipsis age cognoscendi locum iam faciamus. Faxit Deus, ut in suae gloriae amplificationem, rei que sacrae commodum omnia cedant!

I.

Theologiae Vocabulum, vi etymologiae et ex vsu veteri, significat *doctrinam de Deo et rebus diuinis*.

Sermonem de Deo reddunt post Augustinum plerique omnes. Is enim de *Ciuitate Dei*, Lib. VIII. c. 1. *Verbo graeco theologiae*, inquit, *significari intelligimus de diuinitate rationem suae sermonem*. Sed *λόγος* vt in aliis compositis, veluti aretologia, chronologia, astrologia etc. ita in hoc etiam, non *scientiam* quidem, vt b. MOSHEMIVS in *Elem. Theol. dogm.* p. 2. arbitratur, (de hac enim *λόγος* nuspiam dicitur) at *disputationem, doctrinam, institutionem*, denotat. Quo sensu in N. T. *λόγος τῆς Θεῆς* occurrit Luc. V, 1. VIII, 11. Act. VI, 2. 7. Cum quo conuenit etiam *usus* huius vocabuli antiquis Graecorum scriptoribus receptus, a quibus saec. II. aut III. certum enim tempus definire non licet, in consuetudinem ecclesiae transiit. Apud Latinos autem *Theologiae* vocabulum ea fere significatione, qua nunc vsurpari solet, ab eo potissimum tempore frequentari coepisse, quo *Abaeardus* Libb. V. de *theologia christiana* scripsit, s. R. SEMLERO probabile videtur, in *Introd. histor. ad theol. dogm.* praemissa Vol. I. *der Baumgartn. Euang. Glaubenslehre*, p. 112. Sed non vacat iam historiam huius vocis persequi, quanquam eius, item vt aliorum nonnullorum vocabulorum, fata nosse, nec iniucundum est, et ipsis scientiis interdum proficuum. Quae huc faciunt, praeter alios collegit IO. OWENVS in *Theologumenis* Lib. I. c. 1. quibus addenda sunt a SEMLERO, laudato loco p. 109. sqq. notata. Vnum ex campo isto decerptum hic depromere libet, quod de nomine *θεολόγος* in inscriptione Apocalypsis Iohanni tributo, recte quidem nonnulli docuisse, sed nondum ita perucisse videntur, vt vulgo cognitum et approbatum fuerit. Communis sententia est, *ἐπιθετον* hoc a scriptoribus ecclesiae Saec. IV. apud antiquiores enim non reperitur, nomini Iohannis ideo additum fuisse, quod diuinitatem Christi, prae ceteris, in scriptis suis, et sigillarim in Euangelio, adstruxerit; qua de causa etiam Gregorio Nazianzeno illud tributum fuisse arbitrantur. Quam rationem non quidem contemnendam putamus, praesertim

cum verba *θεολογείν, θεολόγος, θεολογία*, de Christi diuinitate frequentari maxime illo tempore consueuerint. Ac valere illa potest, non negamus, vbi sine respectu ad Apocalypsin, vt apud ΕΥΣΕΒΙΟΥΜ *Praepar. euang.* Lib. XI, c. 18. quo loco initium euangelii eius laudatur, *Ιωάννης Εβραίων θεολόγος* appellatur. Sed in epigraphe Apocalypseos propior, hincque probabilior nominis huius ratio inuenitur, ex ipsius libri, cui praefigitur, argumento repetenda. Nimiram solebant etiam, qui instinctu diuino afflatuque oracula funderent, *θεολόγων* nomine tum insigniri; atque ipsa Apocalypsis Iohannea ob mysteria et vaticinia, quae continet, passim *θεολογία* appellatur, vt apud ΣΥΔΑΜ, qui, postquam euangelii et epistolarum Iohannis mentionem fecerat, addit: *συγγράφεται τὴν θεολογίαν*, haud dubie Apocalypsin innuens; alium locum scriptoris *ἀνούμωσ τερη, μοναχὸς* habet in *Variis Sacris*, p. 1015. vbi *θεολογική ἀποκάλυψις* memoratur. Vnde admodum probabile fit, *θεολόγος* nomen in dicta epigraphe idem ac *προφήτην* significare; quam sententiam pluribus ornant ΙΟΗ. ΗΕΡΜ. ΕΛΣΥΙΧΙΟΥΣ in *Diff. de Inscriptione Apoc. Ioh.* p. 24. sqq. et ΣΕΜΛΕΡ. ad *Dogm. Baumg.* p. 8. Priorem tamen eamque communior, praeter rem, vt opinor, praecoptat ac defendit ΛΑΜΠΕ in *Commentar. in Eu. Ioh.* Tom. I. p. 121. sq.

Ad haec illud breuiter tantum monebo, vocabulum *διεκνομίας*, si apud scriptores ecclesiasticos a *θεολογία* distinguitur, in vulgariibus Systematibus de sola Christi *incarnatione* explicari consueuisse, cum tamen *totum statum humanae Christi naturae*, omniaque, quae per eam egit, significet, vid. ΜΟΣΗΜ. I. c. p. 4. sq.

II.

Diuisio theologiae in *ἀρχέτυπον* et *ἐκτυπον* non est quidem vitiosa, at inutilis tamen, vt facile ea carere possimus.

Quando vitio liberamus hanc diuisionem, per se intelligitur, non ex *theologiae reuelatae* definitione, sed generalissima eius notione, quatenus *scientiam de Deo rebusque diuinis* notat, illam ductam esse. Quod vel diferte, vel tacite fatentur omnes, quotquot eam in medium attulerunt. Itaque satis imperite fecit ΙΟΗ. ΦΑΡΒΑΚΙ, Hungarus, in

in *Examine vulgariū quarundam Theologiae diuisionum*, sub praesidio Tresenreuteriano, Altorfii 1741. publice proposito et defenso, qui, diuisionem hanc contra regulas Logicas peccare, euiturus, has inuit rationes, vt primum definitionem theologiae reuelatae Buddeanam: *Theologia est scientia rerum diuinarum homini peccatori ad salutem consequendam cognitu necessariarum, prout ex Scriptura S. nobis constat*, etc. fundamenti loco poneret; deinde diuisionem, de qua quaerimus, ad eam referens, negaret, Deo theologiam tribui posse, cum neque homo peccator sit, neque ab alio reualationem accipiat; hincque veri nihil in tota hac diuisione esse argueret. Egregia vero demonstratio! licet totus libellus, vt temporis illius mos fuit, sic dicta methodo demonstratiua conscriptus sit.

Ceterum quam superuacanea nulliusque momenti haec sit theologiae diuisio, vel exinde perspicui potest, quod simili modo omnes aliae scientiae, veluti philosophia, iurisprudentia etc. diuidi possent, in quibus quemadmodum nemo argutam hanc sedulitatem desiderat: ita in theologia etiam facile illa carere possumus. Probabile est, origines huius distinctionis ex scriptoribus mysticis repetendas esse; certe *ἀρχετυπίας* et *ἀρχετύπος* vocabula, obseruante s. R. ΣΕΜΛΕΡΟ ad *Introd. Baumg. Pseudo-Dionysius Areopagita*, iam habet, qui has notiones ex Philosophia Platonica hausisse videtur, cuius decretum peruulgatum fuit, omnium rerum ideas, seu exemplaria (*ἀρχέτυπα*) ab aeterno in Deo extitisse, quorum adeo exempla (*ἐκτυπα*) sint in rebus conditis. Quomocunque est, receperunt Scholastici hanc diuisionem in suam theologiam, ex qua ad nostram transiit, vt alia plura, quae rectius abessent.

III.

Theologia vnionis, quae est scientia Dei rerumque diuinarum Christo homini, beneficio vnionis personalis competens, non ad theologiam ectypam, sed archetypam est referenda.

Ratio nominis *theologiae vnionis*, a Scholasticis inuenti, constat ex definitione, quia eius fundamentum est vnio personalis. Pro ipsa

ipsa autem archetypa theologiam illam habendam esse, patet, quia, vt alia idiomata diuina ἐνεργητικά, ita omniscientia etiam, cuius pars theologia archetypa est, cum humana Christi natura per vnionem hypostaticam est communicata. Atque Scriptura S. dum πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος in Christo habitare affirmat, Col. II, 9. certe perfectissimam cognitionem Dei, omniumque, quae ad naturam eius et vniuersae ad religionem pertinent, non excludit. Claris verbis hanc illi tribueret v. 3. *in eo omnes thesauri sapientiae et cognitionis sunt absconditi*, nisi dubium adhuc esset, an verba ἐν ᾧ non respiciant ad μυστήριον, quod praecedit, vt non tam de Christo, quam eius euangelio, omnis illud sapientiae plenissimum esse, h. l. affirmetur. Quod si igitur de theologia Christi accurate disputare velimus, tria omnino distinguere fas est. Videlicet competit illi α) theologia ἀρχέτυπος essentialiter secundum diuinam naturam, β) eademque communicatiue secundum naturam humanam, cuius autem, item vt aliorum bonorum, quae ex diuinae naturae consociatione in se proficisci necesse erat, vsu perpetuo tantisper se abdicauit. γ) Theologia ἔκτυπος autem eidem humanae naturae per se spectatae conuenit, quae habitualis et finita fuit, ita vt crescere eius cognitio posset, v. Luc. II, 40.

Cur, quae Theologi nostri communiter fere tradere solent, hic repetamus, causa haec est, quod videmus b. BAUMGARTENIUM in *der evangelischen Glaubenslehre*, Vol. I. p. 14. *theologiam vnionis* ad ectypam referre, eamque sic describere, vt ab archetypa, diuinae Christi naturae propria, omnino distincta, et in statu exinanitionis suis limitibus finita fuerit, licet in statu exaltationis ad ipsius archetypae excellentiam sit euecta. Quod propter consensum sanioris doctrinae, qui in omnibus accurate est tenendus, admitti non potest. Nec ipse b. Autor sibi in hac re satis constar, cum omniscientiam diuinam cum humana Christi natura per vnionem personalem communicatam esse, libri laudati Vol. II. p. 107. aperte doceat, et in *Theol. polem.* Vol. II. p. 121. contra dissentientes recte defendat. Quod quidem qui faciat, is certe, nisi secum ipse pugnare videri velit, concedat necesse est, illam ipsam, quae in Deo est, archetypam theologiam, Christo homini tributam esse, cum, quod supra monuimus,

nuimus, haec omniscientia diuina comprehendatur et pars eius sit. GERHARDVS quidem *Locc. Theoll.* Vol. II. p. 6. ed. Tubing. *Theologiam vnionis* etiam ἐκτυπον dicit; sed verbis tantum, non item re, a communi doctrina dissentit. Statuit enim ectypam hanc in Christo homine Theologiam perfectissimam Dei et rerum diuinarum scientiam complecti, et addit: *Haec iidem toto genere differt a Theologia in creaturis rationalibus, quia humana Christi anima in ipsam τὴν λόγην ὑπόστασιν assumpta, longe ultra omnium angelorum et hominum dignitatem et scientiam est euecta, unde vocatur plane singularis.* Ex quo apparet, non, quod archetypa inferior sit, sed propterea, quod in humana Christi natura non πρώτως, sed per communicationem inest, *theologiam vnionis* ectypam a GERHARDO appellari.

III.

Theologiam naturalem esse, multo certissimum est; neque tamen eius cognitionem in hominibus Scripturae S. lumine destitutis augere nimis et extollere fas est.

Si Theologia, pro diuerso fonte seu cognoscendi principio, in *naturalem*, quae ex considerata rerum natura, et *reuelatam*, quae ex Scriptura S. hauritur, dispelci solet: ad ampliorem vocis significationem, non minus, quam in superiori diuisione, (§. II.) respici, planum est; vt hinc non sint audiendi, qui hic vitii aliquid subesse putent.

Sed sunt, qui de Deo rebusque diuinis, natura duce, cognosci aliquid posse, omnino negent, atque adeo omnem theologiam naturalem tollant, veluti SOCINVS in *Praelectionibus Theol.* c. II. cum nonnullis gregalibus; non enim in eodem omnes consentiunt; licet, quod SOCINVS sumit, sectae errori principali, mysteriis vacuam quidem, nec indignam tamen, quam Deus per Christum reuelaret, religionem christianam esse, conuenientius sit et magis congruum. Audio quoque, in academicorum quorundam Philosophorum scholis hodie huiusmodi voces iaci: *Deum esse, sciri quidem vel plane non, vel difficulter posse, credi autem ex Scr. S. facile.* Quibus PETR. BAYLIUS praeiuit, T. II. *Respons.* p. 458. asserens, Deum existere, perdifficile cognitu probatuque esse. Sed hoc dicere, quid quaeso aliud

est, nisi ipsa omnis theol. naturalis initia et fundamenta subuertere? Qui error propterea tolerari nequit, quod omnem παιδαγωγίαν ad religionem diuinitus patefactam tollit; perspicui enim nullo modo potest, quomodo ei, qui vlla naturali Dei cognitione neque imbutus est, neque imbui potest, diuina sacrarum literarum origo persuaderi queat. Atqui esse vtique aliquam naturalem Dei cognitionem, Scriptura S. diserte affirmat; Paullus enim Rom. I, 19. 20. creatione huius vniuersi Deum ita se manifestasse dicit, vt, quae eum non agnoscat et reuereantur gentes, iure ἀναπολόγητοι habeantur; cum quo loco conferre iuuat Rom. II, 14. 15. Act. XIV, 17. XVII, 27. Deinde, qui non ipsis sensibus hominum communibus repugnare ausit, nemo inficiari potest, humanum ingenium ea virtute praeditum esse, vt rectas de Deo eiusque cultu sententias idoneis rationibus comprobare queat. Quod etiam gentes reuelatione destitutae suo exemplo testatum fecerunt, quarum quae reliqua sunt monumenta non contemnendos de virtute rebusque diuinis sensus subinde impressa habent. Cuius rei argumento vel soli libri Gnomologici sint, a MICHAELE NEANDRO in opere aureo collecti, in hisque carmina praesertim Pythagorae aurea dicta, cum HIEROCLIS ad ea commentariis, de quo postremo temperare mihi non possum, quin IOHANNIS CVRTERII, aureorum interpretis, verba huc transferam. Is igitur in dedicatione. *Hoc doctorum multorum iudicio, inquit, quibus hoc aureum scriptum (Hieroclis) videre contigit, affirmare non vereor, nullum profani nominis auctorem, luce donatum adhuc, quod sciam, esse, qui tam multa de moribus, de prouidentia, similibusque rebus, more nostro, id est, Christiano, hostis alioquin nominis huius acerrimus, tam bene tamque aperte differuerit. Immo non sine diuina prouidentia effectum arbitror, vt infelici nostro saeculo, in quo post oppugnatam verae religionis atque morum disciplinam, Deus ipse a multis non obscure petitur, libellus iste in lucem prodiret, qui philosophicis rationibus ab illis id extorqueret, nisi hominis naturam plane exuerint, quod diuini verbi auctoritas persuadere non potuit.* Sunt etiam in aliis philosophorum ethnicorum scriptis sana placita et praeclarae sententiae hinc inde sparsae, quum, auctore LACTANTIO, *Diu. Instit.* Lib VII, c. 7. nulla secta fuerit tam deuia, nec philosophorum quisquam tam inanis, qui non viderit aliquid ex vero. *Quod si extitisset aliquis, idem*

idem scribit eodem loco, *qui veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam, colligeret in unum, ac redigeret in corpus, is profecto non dissentiret a nobis.*

Neque tamen haec ita sunt intelligenda, ac si nihil aut parum ad perfectam theologiae naturalis cognitionem gentibus profanis olim defuerit. De hac enim certe non ex scriptis quorundam philosophorum, sed ex *sacris* earum *publicis* iudicium est faciendum, quae, quod nemo negare potest, insignem animi caecitatem produunt. Nempe plebis, tum inferioris, tum splendidioris, maxima pars idolorum cultui dedita, proiectisque et indomitis animi cupiditatibus obsequens, in summa versabatur ignorantia; ac ne philosophorum quidem vllus erat, qui non in rebus, de nostro sensu, cognitu facillimis, varie et turpiter subinde erraret, vt pluribus ostendunt IAC. VERNET in der *Wahrheit der christl. Religion*, Sect. I. c. II-VI. et Ven. IOH. AVG. NOËSSELT. in der *Vertheidigung der Wahrheit und Göttlichkeit der christl. Religion*, §. 194. Deinde meminisse oportet, eorum, quae recte tradiderunt, nonnulla aliunde, siue ex Iudaeorum siue christianorum disciplina, Philosophos accepisse videri, quod de Hierocle etiam supra laudato, non magis dubitandum existimem, quam de Iamblichio, Porphyrio, Plotino, aliisque eius aetatis, dubitari potest, de quibus HVETIVS in *Demonstrat. Euang. Axiom.* IV. p. m. 26. Ad haec annotasse iuuat, sententias erroneas verborum furo interdum illitas in philosophorum, Stoicorum maxime, scriptis reperiri, quae primum lecta placeant, diligentius autem examinata sint repudianda. Quas cautiones necesse est adhibeamus lectioni libri TOB. PFANNERI, quem inscribit: *Systema Theologiae gentilis purioris, qua, quam prope ad veram religionem gentiles accesserint, per cuncta fere eius capita ex ipsis praecipue illorum scriptis ostenditur*, Bas. 1679. Quem Autorem non miror colligendis iis, quae vera et probabilia in scriptis ethnicorum reperiuntur, iustum corpus componere potuisse. Quanto autem maior liber futurus fuisset, si quae in iisdem falsa et male dicta sunt, eadem diligentia congerere voluisset!

Et si *theologia naturalis* vera est, suaque praestantia non defraudanda: tamen eo loco eam habere minime conuenit, vt sola sufficiat, adeoque nulla opus sit theologia reuelata.

Capitalis hic error omnium eorum est, qui nostris temporibus *Naturalistae* et *Deistae* appellantur, veluti *Tindalii*, cuius liber extat: *Christianismus aequalis mundo*, multorumque aliorum, quorum nomina iusti Lexici etiam conscribendi *Trinio* materiam praebuerunt. Contra quos hoc tantummodo in praesenti monebo, valde ingratos eos erga reuelationem esse, sine qua quippe eam non habituri essemus theologiae naturalis formam, qualis in libris de ea scriptis hodie delineatur. Egregie falluntur *Deistae*, si quae nos doctrina Scripturae S. adiuti et moniti, de Deo nostrisque officiis ex ratione iam demonstrare possumus, ea vllum reuelationis lumine destitutum, vel olim cognouisse, vel posthac cogniturum esse credunt. *O quam difficilis est ignorantibus veritas, et quam facilis scientibus!* recte *LACTANTIUS* inquit *Institt.* Lib. II. c. 5. Quid ratio sibi relicta in hoc genere praestet, docuit gentium religio monstris plena, et etiamnum docet. Iam scopulos, in quos illae impegerunt, vt feliciter euitare queant, lectione Scripturae S. nostri sunt affecuti, quod autem tantum abest, vt ingrati agnoscant, vt potius omnia vi sui ingenii et perspicaciae tribuant. Itaque similiter faciunt, atque ii, qui a praeceptoribus ante probe instituti, dein *αυτοδιδασκτοι* videri volunt, illos tanquam sibi nec necessarios, nec vtilis, fortiter contemnent. Vid. *SAM. WERENFELSII* *Diff. de Praestantia relig. reu.* quae in *Opusculis* eius tertia est, p. 75. Confundunt huius generis homines, qui, cum contemtionem theologiae reuelatae, naturali nimium tribuunt, quae, vt errori omnis locus praeccludatur, diligenter sunt distinguenda. A theologia naturali, quatenus per se possibilis est, et in rerum natura fundatur, ad eius, quae in homines cadit, et pro praesenti eorum statu cadere potest, cognitionem temere concludunt; et quoniam illa, suo modo, perfecta est, hanc similiter perfectam arguunt, ita vt, quae per theologiam reuelatam accedat, institutione nihil opus sit. In quo non rectius iudicant, quam

quam si quis vlla doctoris opera in quacunque disciplina opus esse ideo negare vellet, quod omnium disciplinarum fundamenta rerum natura contineantur, vique ingenii ex ea peti possint. Quod, contra *Tindalium* praesertim, scite monet *IOH. CONYBEARE*, *Theologus Oxoniensis*, in *Defensione rel. reu. contra dubitationes auctoris libri de christianismo mundo aequali*, c. II. quae Defensio ex Anglica lingua in Germanicam versa prodit Berol. 1759. De reliquo si, ne omnem quidem, quantumuis perfectam, theologiam naturalem ad salutem sufficientem esse, contra *Naturalistas* probandum sit, haud alia via breuiori fieri hoc posse videtur, quam si, esse aliquam doctrinam diuinitus patefactam, quae plura contineat, quam ista naturalis scientia, idoneis argumentis vincatur; vt recte iudicat *B. HEILMANNVS* in *Comp. Theol. dogm.* p. 6.

Theologia naturalis insita aut falso, aut incommode dicitur.

Prius fit, si re ipsa notitiam aliquam, (*actualement* dicunt) de Deo rebusque diuinis hominum animis natura insitam esse et ingeneratam nonnulli veterum praesertim statuerunt, veluti *MEISNERVS* in *Philos. sobr.* P. I. p. 596. qui notitias naturales conatas per *ἐξω, habitualiter*, a prima statim infantia menti nostrae inesse, acriter defendit. Neque enim vsu et experientia eiusmodi quid in hominibus vllis obseruare adhuc licuit; quin contrarium potius in omnibus rationis vsu et institutione destitutis apparuit; cuius rei memorabile exemplum in *Actis Eruditt. Lipsf.* a. 1706. p. 266. narratur. Scripturae S. autem duo testimonia, quae pro theologia naturali insita, dicto sensu accepta, afferri solent; id quod debent minime probant. Nam quod *Paullus Rom. I. 19.* dicit, *Deum sui cognitionem gentibus manifestasse*, id non de insita, sed *acquisita* Dei notitia, capiendum esse, ea, quae sequuntur, planissime docent; addit enim, *ininspectabilem Dei naturam, potentiam et diuinitatem ex mundi opificio rebusque creatis perspicere.* Cap. II, 14. 15. autem de lege naturali ope rationis, non ex *Mosis* institutione, a gentibus cognita *Apostolus* loquitur; cumque summam et argumentum legis *Mosaicae*, quoad

in hominis natura fundata est, (*ἔργον τῆ νόμῳ*) in gentium animis inscriptum esse affirmat, nihil dicit aliud, nisi quod Cicero in Or. pro Milone c. IV. vbi de eadem naturae lege: *Est enim haec, inquit, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed inbuti sumus.* Scilicet Deus rationem hominibus tribuendo effecit, vt boni malue sensum quendam habeant, sicque *Φύσει*, i. e. vt Chrylostomus bene explicat, *τῶς φύσεως λογισμῶς ratiocinationibus naturalibus* adducti, quae cum lege conueniant, quodammodo faciant. Haec nec alia vis esse videtur phraseos: *τὸ ἔργον τῆ νόμῳ γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν.* Interim tropica haec dicendi ratio minus recte intellecta, totum illud *de theologia naturali insita* dogma in systemata nostra, quantum illud iudicare possum, inuexit; ex quo erroris fonte in eodem genere plura manarunt. Haecenus de falsitate theologiae nat. insitae, si pro actuali Dei notitia hominum animis ingenua accipiatur; quam falsitatem ex nostris plures, veluti *Calouius, Musaeus, Bayerus, Buddeus*, alii, agnouerunt.

Sunt autem, in hisque illi ipsi, quos modo nominavi, qui theologiam nat. insitam per *potentiam proximam* Deum cognoscendi definiant, quam *habitus ἀλόγῳ* etiam dicunt, vid. ZACH. GRAPIVS in *Theol. recens controuersa*, T. I. p. 16. Mentem suam de potentia illa proxima luculentius declarat, eamque in promptitudine ponit, claram de Deo rebusque diuinis cognitionem, sine ratiocinationum perplexitate, concipiendi, coniuncta cum illi assentiendi inclinatione, REVSCHIVS in *Annott. ad Bayerum, Proleg. c. I. §. 12.* In quo BVD-DEVM sequitur, *Institt. Theol. dogm. Lib. II. c. I. §. 5.* Sed quis non videt perincommode notitiam insitam dici, quae non nisi facultas cognoscendi, quantumuis prompta et facilis, est? DAN. WYTTENBACHIVS in *Tentamine Theol. Dogm. §. 213.* et CARPOVIVS in *Diff. prolus. Theol. nat. §. 84. et 96.* ad principium rationis suff. quod dicere Philosophi solent, confugiunt, vt cognitioni Dei insitae commodam explicationem quaerant. Cum enim probatio existentiae Dei, inquit, principio rat. suff. nitatur, principium autem hoc ipsum hominum animis insitum esse intelligatur, ita vt rerum quarumcunque causas sciscitari naturae quodam instinctu ducantur, effici, vt Dei existen-

existentiae cognitio etiam insita esse recte dicatur. Supponunt igitur viri laudati mundum existentem, cuius intuitu et contemplatione de causa eius effectrice vt quaerant homines impellantur, sicque ad Dei, naturae summe perfectae, cognitionem perueniant. An non vero haec talis cognitio ea ipsa est, quam *acquistam* alias dicere, et ab insita discernere solent? Ita se torquent boni viri, vt termino praeter auctoritatem Scripturae S. in theologiam semel recepto, tolerabilem sensum subiiciant, quem missum plane facere multo fatius esset. Neque rei consultur etiam, si cum cel. IOH. BEN. CARPOVIO *quasi insitam*, aut *quasi conmatam* Dei cognitionem assumamus, cum ne sic quidem ab acquisita satis differat. Vid. eius *Librum doctrinalem Theol. pur.* p. 10. De reliquo ablegamus ad S. R. IOH. ERN. GVNNE-RVM de vniuerso hoc argumento latius differentem in *dem Beweis von der Wirklichkeit und Einigkeit Gottes*, p. 155. 199.

VII.

Etsi theologia reuelata, (quod suo modo de naturali etiam valet) ratione finis, quem propositum habet, tota est practica; tamen ratione rerum, quas tractat, (obiecti materialis), in *theoreticam* et *practicam* recte diuiditur.

Ita optime conciliari possunt, quae nonnullis inter sese pugnare visa sunt, qui de hac, et aliis quibusdam, minus quidem idoneis causis, hanc theologiae diuisionem improbandam censuerunt. Sic NEUMANNVS in *Theol. Aphor.* p. 60. ad Aph. XL. *Theologia minus recte, nec citra suspicionem heterodoxiae* (scil. quia Ge. Calixtus hanc diuisionem vsurpauerat) *in practicam et theoreticam diuiditur*; hanc rationem afferit: Quia haec membra diuidentia euertunt naturam totius diuisi; siquidem cum tota theologia practica sit, non apparet, quo pacto quaedam eius pars dici theoretica possit. Valeret ratio Neumanniana, si eodem respectu in theoreticam et practicam diuideretur theologia, quo tota practica esse affirmatur. Sed posterius fit, si *finis* theologiae spectetur, qui certe non est, vt in Dei rerumque diuinarum cognitione animus solum occupetur, in eaque acquiescat, sed vt cognita vim suam in vita ostendant, et ad fidem verumque Dei cultum nos adducant, Ioh. XX, 31. Tit. I, 1. quo felicitate

itate aeterna potiamur. Atque hoc quidem respectu tota theologia ἐν τῶν πρακτικῶν esse recte statuitur. Quodsi vero ad res, quas ex Scriptura S. hauitas theologia tradit, (*obiectum materiale*) respiciamus, duplicis eas generis esse, nemini non clarum atque perspicuum esse potest: aliae enim ad capita fidei seu *credenda*, ad *agenda* seu officia aliae pertinent; quarum illas parte theologiae *theoretica*, has *practica* complecti, nihil sane est, quod impediatur. Quare iam NIC. HUNNIUS hanc diuisionem proposuit in *διακρίσει theologica de fundament. dissensu*, p. 161. sq.

Interim vanus ille metus, ne, admissa hac diuisione, theologia tota practica haberi desineret, effecit, ut nonnulli theologiae theoreticae appellationem prorsus repudiarent, cumque discrimen tamen, quod inter *credenda* et *agenda* intercedit, negare non possent, adhibita noua distinctione, illa *virtualiter*, haec *formaliter* practica dicere ausi sint; ut, licet rectae de Deo rebusque diuinis sententiae, quas theologia tradit, praceptorum in eadem contentorum numero haberi nequeant, nihilominus tamen practicam disciplinam constituent, quod ita sint comparatae, ut praceptorum regulisque inferendis deferuire possint. Vide, praeter alios, BAYERVM *Theol. Pos.* p. 8. 28. sqq. Sed haec si stare posset distinctio, de omnibus disciplinis theoreticis actum esset, cum nulla propositio tam arida sit, ex qua non aliquid, quod ad praxin pertineat, exprimi queat, ut hinc Metaphysica, Physica, ceteraeque scientiae omnes, quae de rerum proprietatibus agunt, practicae sint dicendae.

Quum igitur haec, de qua haecenus diximus, theologiae in theoreticam et practicam diuisio in ipsa rerum, quas tradit, diuersa natura sit fundata: recte fecerunt viri eruditi, qui vtrumque genus antea coniunctum (nam in theologia decalogum etiam explicare consueuerant) discernentes, tum *credenda* tum *agenda* separatim tractarunt, illaque *Theologia Thetica* seu *Positiua*, haec *Theologia Morali* comprehenderunt. Primum hoc ausus est et Theologiam Moralem publice in scholis suis docere coepit GEORG. CALIXTUS, cum ante eum iam editis libris, *Arndius* de vero christianismo, et *Gerhardus* in Schola pietatis, aliquid eiusmodi tentauissent. Prodiit *Calixti*

lixii Epitome Theol. Moral. Helmstad. 1634. quam postea multi alii sunt sequuti. Recentiores in eo a consilio Calixti aliorumque veterum discesserunt, ut, praeter doctrinam de officiis et virtutibus christiani hominis, multa ad Theologiam theticam adhuc referri solita, veluti capita de renouatione, de natura et gratia, de conuersione denique et regeneratione suis Theologiae moralis institutionibus admiscerent. Quo factum est, ut fines vtriusque disciplinae turbarentur; cum eodem iure, quo dictis capitibus, aliis etiam in Morali disciplina locus deberetur, quae tamen Dogmaticae integra remanserunt. Cui malo ut medicina paretur, consilium nuper dedit S. R. DOEDERLINVS, Theologus Buzouienfis, in *Diss. de Finibus theologiae dogmaticae et moralis recte constituendis*, ut *Theologiae theticae* quod proprie theoreticum est, ut doctrina de Deo eiusque assentia, attributis, personis et operibus, de statu item hominum, de Christo seruatore, de gratia Dei per Christum et denique vita aeterna, tantum relinqueretur: ad *Moralem* autem omnia referrentur, quae ad mutationem et emendationem hominum, cum internam, per conuersionem et fidem, tum externam in vita, per officiorum virtutisque exercitium, pertinerent. Hac ratione putat multa euitari incommoda posse, praesertim hoc, ne multa ex Thetica in Morali repeti necesse esset. Quod consilium non prorsus improbat quidem Cel. D. ERNESTI, at difficultatibus sic satis consuli censet ac prouideri, si Theologia Moralis ad pristinos fines, quibus *Calixtus* eam circumscripsit, reducat, ut officia tantum atque virtutes tradat; has enim solas, non autem fidem et gratiae operationes stilo Scripturae S. ad *πράξεις* hominum referri; quae addita sint a recentioribus et ex Theologia positiua repetita, necessaria non esse, sed iure supponi, cum moralis doctrina christiana non nisi iis, qui fide iam instructi sint et regeniti, proprie scripta intelligatur. Vid. *Biblioth. Theol. P. V.* p. 575. In quo Viro perspicacissimo facile assentimur.

VIII.

Scientiae, quae in Theologia reuelata thetica requiritur, obiectum minus accurate *rebus diuinis ad salutem consequendam cognitu necessariis* definitur.

Qui Theologiae dogmaticae definitionem ita informarunt, plures sunt, ex quibus vnum *BVDDEV* in *Institt. Theol. dogm.* p. 53. exempli causa hic nominabimus. Debitam autem accuratorem in eo negligi, vel hoc argumento est, quod illi ipsi, qui ita definiunt, fidei articulos tamen, quos docet Theologia, in fundamentales et non fundamentales, illosque rursus in primarios et secundarios diuidunt; quo ipso cecedunt, in eiusmodi rebus Theologiam etiam versari, quae ad salutem consequendam cognitu necessariae non sint. Scilicet *Theologiam acroamaticam* non satis a *fide* et *religione* discernunt, quae posterior tantum in rebus ad salutem necessariis vulgari modo cognitis versatur. Illa autem cum accuratiorem et ad scientiae subtilitatem perfectionemque exactam cognitionem requirit, quae in defendenda doctrina christiana contra captiosas interdum et difficiles secus sententiarum dubitationes vsui esse possit; tum, quod huius consequens est, latius etiam patet, et de multis sententiis erudite disputat, quarum cognitione *christianus* quidem facile, aegre autem *theologus* carere possit. Ita, vt hoc vtar, illi sufficit nosse Sponsorem generis humani Deum et hominem esse simul, in hoc autem merito requiritur, vt de vnione duarum naturarum, quaeque in ea fundatur, communicatione idiomatum, quoad ex Scr. S. fieri potest, rationem reddere valeat. Non ad salutem consequendam, vt quisque sua sponte videt, sed ad eruditionis, quae in theologo inesse debet, perfectionem, huius rei cognitio necessaria est, et similiter in aliis habet. Itaque fines *theologiae* et *religionis* diligenter sunt obseruandi, ne vtriusque confusione decepti, eadem, quae nostris temporibus haud pauci, peccemus. Dupliciter autem fere peccari hic solet: Primum ab iis, qui nullam omnino theologiam systematicam ferre volunt, atque omnia ad artis formam pertinentia, tanquam inutiles Scholasticorum subtilitates, immo noxias ad verbum diuinum additiones, quae ad nihil valeant aliud, nisi ad coetus christianorum distrahendos, tolli, contraque ea nihil in Theologia doceri cupiunt, nisi quod communiter omnibus Christianis ad vitam praesertim emendam sit profuturum. In hanc sententiam *CRELLIUS* ad *i. Cor. III. opp. Exeg. T. III. p. 171. Theologia practica est*, inquit, *et ad vitam, non ad eruditionem et disputandi subtilitatem, omnia refert; itaque id hic maxime probandum, quod ad vitae sanctimoniam plus conferat.* In quo errore

errore *theologiam* cum *christiana institutione* aperte confundente, plures inter nos *Crellii* gregales hodie versantur. A quibus propius absunt, qui, dum theologiam se tradere velle promittunt, graues doctrinas, veluti de Scriptura S. de trinitate, de vnione duarum naturarum in Christo &c. pro lubitu omittunt, quod in *libro doctrinali Telleriano* merito reprehensum fuit. Alterum peccatum est eorum, qui in catechesibus pro rudioribus scriptis, vbi necessaria tantum fidei capita, modo populari, doceri debebant, res difficiliore et plebeiorem captui minime accommodatas, proponere non verentur; cuius generis Catechismos nonnullos nostra aetate editos esse scimus, quibus, praesertim si, quod quorundam praeceptorum stupor iurbet, ad verbum a puerulis et puellis sint ediscendi, nihil efficitur aliud, nisi vt a religionis cognitione animi tenelli deterreantur, et nimis multa discendo nihil tandem scire a peritis iudicentur.

VIII.

Theoria *articulorum fidei fundamentalium, eorumque tum primar. tum secund. et non fundamentalium*, a *B. MOSHEMIO* proposita, non praebet certos minimeque fallaces characteres, per quos singuli, ad quam classem pertineant, tuto dignosci queat.

Vidit *ὁ Μαθαετης*, in vulgaribus Theologorum definitionibus, quibus *articuli fundamentales primarii* ii dicuntur, qui neque ignorari neque negari debeant, *secundarii*, quos ignorare quidem, at non negare liceat, *non fundamentales* autem, in quibus vtrumque fas sit; vidit, inquam, in his definitionibus nihil inesse ad constituendum, quod momentum vnicuique sigillatim tribui conueniat, quique tandem sint illi nominati, qui primarii et secundarii sint habendi. Itaque aliam viam ingredi, remque totam accuratius tradere voluit in *Elementis Theol. Dogm.* a genero eius *B. WINDHEMIO* editis, p. 37. sqq. vbi *Fundamentum*, inquit, *totius religionis christianae hoc est: Iesus Nazarenus est filius Dei et redemptor generis humani;* *i. Cor. III, II. Quicquid igitur cum hac propositione necessarium ha-*

bet nexum, nec modo necessarium, sed etiam immediatum, id dicitur dogma seu articulus fundamentalis: quicquid vero non habet necessarium et immediatum cum hac prop. nexum, id dicitur non fundamentale. Fundamentales autem articuli diuiduntur iterum in primarios et secundarios. Quicquid a fundamento fidei vel supponitur, vel fundamentum fidei necessario sequitur, id est articulus fidei fundamentalis primarius; quicquid vero per conclusionem ex primariis articulis fundamentalibus deriuatur, id nominatur articulus fundamentalis secundarius. Quicquid vero ex articulo fundamentalis secundario iterum per ratiocinationem et conclusionem ducitur, id nominatur dogma non fundamentale, seu articulus non fundamentalis. Sed vereor, vt satis sic omnia sint expedita et ad liquidum perducta; cuius dubitationis meae rationes iam breuibus exponam. 1) Definitio articuli fundamentalis, quam Auctor dedit, non conuenit, qui generi huic subiicitur, articulo fundamentalis secundario, adeoque angustior est suo subiecto. Cum enim fundamentalem in genere definit, qui nexum immediatum cum fundamento fidei habeat; tum fundamentalem secundarium tamen eum dicit, qui ex fundamentali primario per conclusionem demum deriuatur, et per consequens cum ipso fundamento fidei nexum tantum mediatum habeat, quod diserte etiam p. 41. dicit. 2) Sunt certe dogmata, quae, licet non proxime, sed intercedente alia demum propositione, cum fundamento fidei cohaereant, tamen non in secundariorum, quod Auctor vult, sed primariorum numero sint habenda. Vide mihi, exempli causa, propositionem: *homines in Christum credere debent*, quae, Moshemio iudice, dogma est fund. primarium cum fundamento fidei proxime cohaerens. Iam vero ex ista propositione necessario consequuntur haec: *E. de peccatis seruo dolere debemus*, sine quo quippe vera fides existere nequit; porro: *E. Virtuti* (bonis operibus) *studere debemus*, per quam quippe fides se efficacem praebet. Quis non videt haec dogmata ad ipsam religionis summam pertinere et primaria esse, licet non proxime et ἀμέσως ex prop. Christus est redemptor generis humani, sequantur. Sic in promptu esset dogmata afferre, quae per duas tresue propositiones intercedentes a fun-

a fundamento fidei distent, nec tamen pro non fundamentalibus propterea sint habenda. 3) Quum vnus theos plures esse queant probationes; fieri omnino potest, vt vnum dogma ex pluribus concludendo inueniatur, tanquam istud: *homines sua ipsorum opera salutem sibi parare nequeunt*. Haec propositio primum ex ipso fidei fundamento: *Iesus est seruator hominum*, proxime et necessario sequitur; non minus recte autem et facile eadem ex articulo fund. primario, a fundamento fidei supposito: *homines natura corrupti nihil boni efficere valent*, concludendo intelligi potest. Vt hinc vnum idemque dogma, si ratio Moshemiana obtineat, modo fundamentale primarium, modo secundarium esse possit. Ex quo perspicuum est, theoriam istam iudicium de vero cuique articulo pretio statuendo non dum extra omnem dubitationem ponere.

Difficile omnino est de omnibus et singulis dogmatibus hic pronuntiare, generatim autem rectissime statuitur, fundamentalia primi ordinis, i. e. praecipua in theologia reuelata, quae summam causae contineant, omnia ea esse, sine quibus fides in Iesum Dei filium, μεσότην inter Deum et homines, sancta vita demonstranda, esse nequit. Quae si sigillatim sint recensenda, facile S. R. D. NOESSELTIO accederemus, eorum numerum ineunti, in *der Vertheidigung der Wahrheit und Göttlichkeit der christlichen Religion*, p. 32. Caetera non per se, sed *natura rei* sunt fundamentalia, quatenus summam religionis non constituunt quidem, at attingunt tamen; de non fundamentalibus enim, quae dici solent, i. e. meris problematibus theologicis, de quibus in vtramque partem disputari potest, nihil hic attinet dicere, vt quae articulorum fidei nomine ne quidem possunt appellari.

De reliquo hanc de articulis fidei rite aestimandis doctrinam, ex quo post Colloquium Ratisbon. a. 1601. vbi de notione articuli fidei disceptatum est, a NIC. HVNNIO in *diascepsi theologica de fundamentali dissensu*, ea, quam plerique adhuc secuti sunt, ratione primum tradita fuit, sigillatim nomine *Theologiae Comparatiuae* tractare nonnulli coeperunt; consilio quidem minus probando et Syncretismi studio, auctor huius nominis D. Gaerdenius, Theologus

Britan. alio autem et laudabiliore scopo, nempe vt Latitudinarios cœrceret, MICH. FOERTSCHIVS in *Manuductione ad Theol. Comparatiu.* Ien. 1713. de qua S. R. LESSIVS etiam egit in *Progr. Dan-tisc.* 1761. Alia, quae ad historiam huius de fidei artic. doctrinae pertinent, notatu digniora affert SEMLERVS in *der histor. Einlei-tung in die dog. Gottsel.* l. c. p. 125. sqq.

X.

Non tam de integris capitibus et locis, quam singulis propositionibus illis contentis, vtrum *fundamentales prima-riae* sint, *an secundariae*, constitui potest. Quod valet etiam de articulis *puris* et *mixtis*.

Minus accurate loquuntur, qui de Theologiae doctrinis nonnullis generatim pronuntiant, fundamentales eas primi ordinis esse, veluti de Christo, de iustificatione etc. cum tamen iisdem multae propositiones contineantur, quae ad fundamentales secundi ordinis tantum pertinent, e. g. diuinam Christi naturam cum humana idioma operatiua communicasse, humanam naturam non habere propriam hypostasin; in actu iustificationis bona opera non spectari praesentia, et quae sunt alia.

Similiter articuli quidam vniuersi *puri* vulgo vocantur, in quibus tamen occurrunt subinde, quae rationi patent; ita de natura angelorum multa traduntur, quae ex pneumatologia constant. Contra ea doctrinae *mixtae* vulgo appellatae habent etiam nonnulla, quae ignoraremus, nisi Scriptura S. ea doceret. Exemplo sit locus de creatione huius vniuersi, quod ex nihilo conditum esse nullus veterum philosophorum cognouit, nec nos fortassis sciremus, nisi sacrae literae de eo nos erudirent, Ebr. XI, 3. Quanto rectius igitur de singulis propositionibus theologicis id affirmamus, quod sunt, qui de integris theologiae capitibus affirmant.

XI.

Articulos fidei *dogmata* dici vsus induxit, a quibus *Theologia* nomen *Dogmaticae* accepit.

Ex

Ex vsu veteri *δόγματα* sunt Philosophorum, aut sectae philosophicae, de re aliqua *decreta*, sicque apud ecclesiasticos scriptores *sententiae* de articulo seu capite aliquo doctrinae; vnde *Theologia dogmatica* proprie est *Theologia historica*, quae de variis variorum super articulis fidei sententiis exponit, huncque significatum *Petauius* est secutus, notissimum opus suum *Dogmatum theol.* titulo insigniens, vid. ERNESTI *Biblioth. Theol.* Vol. II. p. 403. Neque dubito tamen altera etiam, quae hodie praecipue obtinet, significatione, vocabulum *δόγμα* iam apud veteres occurrere; *Basilius M.* certe *Orat.* IV. in *Hexaem.* doctrinam *de diuinitate Filii* dicit *δόγμα τῆς Θεολογίας.* Qui hodie autem huius vocis vsus in Theologorum scholis est receptus a philosophico in eo differt, quod *facta* etiam dogmatum theologicorum numero habentur, veluti Christum natum esse, e mortuis excitatum, in coelos euectum; cum e contrario apud Philosophos non nisi eae propositiones, quae ex rationibus intelligi possunt, hoc nomine dicantur, et ab historicis, per sensus aliorumque testimonia cognitis, discernantur. Quod autem b. CHLADENIVS in *Logica Sacra* p. 307. *Dogma per propositionem voluntatem mouentem* definit, neque veteri neque recentiori loquendi vsui satis conuenire arbitror.

XII.

Dogmata ex Scriptura S. duplici ratione, vel *immediate* vel *mediate* petuntur.

Dogmata immediata sunt, quae totidem verbis, siue propriis, siue tropicis, in sacris literis continentur, e. g. *Deus vult omnes homines saluari*; *mediata*, quae ex illis demum cognoscuntur, veluti hoc: *Deus neminem absoluto decreto aeternae damnationi destinavit.* In priori genere nihil inest difficultatis, nisi vt, quae per tropos interdum dicta sunt, artis interpretandi subsidiis rite adhibitis, verbis propriis explicentur. *Dogmata* autem *mediata* varie ex *immediatis* peti possunt. Atque triplicem quidem eorum inueniendorum viam constituit S. R. IOH. GOTTL. TOELLNER, *von der wahren Lehrart in der dogmatischen Theologie*, p. 106. sqq. *Logicam s. Chladenii* in ea re potissimum secutus. *Prima ratio* est in *Evolutione*, quae

quae fit, vt is quidem arbitratur, primum propositionem immediatam rite interpretando, e. g. *Verbum caro factum est*, est prop. immediata, quam si, verbis propriis substituendis, interpretemur, existit, de eius sententia, prop. mediata: *Filius Dei homo factus est*. Ego vero non video, qui haec propositio mediata dici possit, cum, sensum si spectes, eadem sit atque illa prior: *verbum caro factum est*, et clarioribus tantum verbis, id quod in dogmatibus fieri necesse est, proponatur. Itaque per *euolutionem*, quam dicit, ita potius propositiones mediatas inueniri putem, vt ex prop. immediata aliae proxime concludantur, veluti ex superiori hae: E. *Christus verum corpus humanum habuit*, E. *Non tantum speciem hum. corporis gessit*, E. *Veram humanam animam habuit &c.* Atque hunc vnicum in hoc genere modum esse existimo. Quamquam enim illud etiam *euolutio* dici potest, si, quae vna sententia in Scr. S. plura comprehenduntur, distinguantur et sigillatim enuncientur: tamen quae sic existunt propositiones, non mediatae sunt, sed omnes immediatae, v. g. vna sententia: *Deus proprio filio non parcens eum pro omnibus nobis morti tradidit*, Rom, VIII, 32. in has propositiones discerpi potest: *Christus proprius est Dei filius: Christus morti traditus est: Christus pro nobis omnibus morti est obiectus*. Quae omnia in dicta sententia disertis verbis insunt, et non demum concludendo ex ea eliciuntur. Altera via dogmatum mediatorum inueniendorum est in *Abstractione*, qua, quod simile est in pluribus propp. immediatis inter se collatis, indicatur; ita dogma: *Christo competunt attributa diuina*, existit ex propp. illis: *Christus est aeternus, omnipotens, omniscius &c.* Tertius denique modus est per *combinationem* plurium dogmatum, siue immediatorum, siue mediatorum, ex quibus concludendo noua prop. efficitur; veluti ex his: *Christus est verus Deus: Christus est verus homo*, illud dogma componitur: *Christus est verus Deus et homo simul*. Ad quod genus etiam illas conclusiones referre licet, quae ex duabus propp. altera ex Scr. S. ex ratione altera cognitae, efficiuntur. Quas conclusiones in dogmatum mediatorum numero recte habendas esse, contra Methodistas, qui dicuntur, ex Pontificiis, veluti *Nicolium, Veronium, Wahlenburgios*; alios, iam veteres Theologi nostri satis euicerunt.
